

באחריותו. יש להבין מה חידוש יש בדבר שהוצרכנו לדרשת הכתוב, והלא חייב הוא לקיים את נדרו אשר נדר, וכיון שאמר 'הרי עלי', כל עוד לא הביאו מחויב ועומד הוא מצד הנדר?
מכאן הוכיח הגר"ז מבריסק שהאומר 'הרי עלי' והפריש את קרבנו, מלבד מה שחייב לקיים נדרו משום פרשת נדרים, חלה עליו גם כן חובת אחריות מעצם דיני הקרבן, כלפי הבהמה שהופרשה לקרבנו. וזהו שדרש רבי שמעון מהכתוב.

ונפקא מינה – כאשר הביא קרבנו לעזרה ומסרו לכהן; עד כמה שהדבר נוגע לחובת נדרו – יצא ידי חובתו, ואולם כלפי חיוב אחריות על הקרבן שהופרש, לא נתקיים חיובו אלא בהקרבנו של הקרבן בפועל. (וע"ע חולין כב ובראשונים; רש"י חולין קלט ומעילה יט; קרן אורה שם; משנה למלך מעשה הקרבנות יד, ה; טורי אבן; דובב מישרים ח"א סוסי" מב; אבי עזרי מעשה הקרבנות יד, ה; ברכת מרדכי א"ח ח"ב ד, ג.
אולי יש לפרש בזה את פשט הדרשה: 'ונרצה לו לכפר עליו' – 'את שעליו' כלומר הבעלים המתכפרים – חייב עד שעת הריצוי, 'את שאינו עליו' – הכהן המקריב, שלא הטעינו על כתפו – אינו חייב.

[כיוצא בזה דרש רבי שמעון (ביומא) 'לכפר עליו' – בכפרת דברים הכתוב מדבר, ופרש"י שמשמע בכפרה המוטלת עליו והוא הוידוי].

(ע"ב) 'מצורע מוסגר.' בהרת שנראתה באדם ואין מראה עמוק מן העור ושערה לא הפך לבן, מסגיר הכהן את הנגע שבעת ימים, ואם ראהו שוב ביום השביעי והנה הנגע עמד במראהו ולא פשה בעור – מסגירו הכהן שנית. ואם בתום השבעה כהה הנגע ולא פשה – מטהרו הכהן. זהו 'שהור מתוך הסגר'. אבל אם פשה הנגע – הרי הוא 'מצורע מוחלט', טעון פרימה ופרימה, וכשנטהר טעון לגלח את כל שערו ולהביא שתי צפורים.

'אין בין ספרים לתפלין ומזוזות אלא שהספרים נכתבין בכל לשון ותפלין ומזוזות אינן נכתבות אלא אשורית...' בשו"ת חות יאיר (רלה) פירש שמשנתנו [וכן כל המשא ומתן שנגרר אחריה] אינה עוסקת בדיני הכשר הספר לקרוא בו בציבור, שודאי אין לקרוא בספר הכתוב בלשון אחרת, אלא המדובר רק לענין התר לכתוב ספר תורה בשאר לשונות או לקרוא בו, שבימיהם לא היה מותר להכתב אלא תורה שבכתב ובתנאים מסוימים (וראה במובא להלן בפירוט). וכתב להוכיח כן מהמשך הסוגיא שהעמידו הברייתא בספרי נביאים וכתובים, והרי אין שייך בהם כשרות ופסול [אם לא שנפרש לענין ההלכה שמטמאים את הידים. וצ"ב].

אלא שהעיר ממה שנראה מדברי רש"י (בד"ה לתופרין) שמדובר כאן לענין כשרות ופסול. וכן הקשה על דברי הרשב"א בתשובה (תריא. וכן הביא הר"ן להלן פ"ב מהרמב"ן) שהביא ראייה מכאן שספר תורה שחסר או יתר אות אחת פסול מכך שמשמע שלענין כל ההלכות שזה ספר תורה לתפלין ולמזוזות שכשם שהם פסולים בחסר וביתר כך דין הספר – הרי נראה מדבריו שנקט שמשנתנו עוסקת בדיני הכשר ופסול הספר לקריאה (וע' גם בשו"ת הרשב"א המיוחסות לרמב"ן קכב).
ע"ע בספר משך חכמה (תשא לד) שכתב ליתן טעם לכך שהספרים נכתבים בכל לשון או עכ"פ בלשון יוגית.

דף ט

'רב נחמן בר יצחק אמר: וכל הנשים יתנו יקר לבעליהן.' על משמעות המלה 'יקר' ועניניה – ע' קדושת השבת ז עמ' 61 ובמובא ביוסף דעת סנהדרין לח (וע"ע בספר כסא רחמים; משך חכמה עקב יא, יב).

'ויקח משה את אשתו ואת בניו וירכיבם על נושא בני אדם'. ערש"י. לכאורה אינו מובן מה אכפת לנו אם היה למשה חמור או סוס או גמל. ונראה על פי המובא בדברי הימים הקדמונים (ע' בספר 'נגד אפיין' של יוספוס פלביוס) ששונאי ישראל הלעיוזו עלינו שאנו מאהילים את החמור, ואמרו שבבית קדשי הקדשים נמצא ראש חמור. על כן שינו הזקנים שלא יאמרו וכי לא היה לו למשה סוס או גמל, הלא ודאי היו לו, רק משום קדושה מיוחדת הנמצאת בחמור היה רוכב עליו כשבא לגאול את ישראל [וערש"י (שמות ד, כ) שכתב 'על החמור' – חמור המיוחד, הוא החמור שחבש אברהם לעקידת יצחק והוא שעתיד מלך המשיח להיגלות עליו] (אמת ליעקב).

'וישלח את זאטוטי בני ישראל...'. נראה עיקר טעמם משום שבתועבות מצרים היו נערים מיוחדים למשכב זכור, ושלא יחשדו בנו שהיו לנו ולמשה רבינו ע"ה נערים שכאלו, לכן שינו ('עלה יונה' עמ' רנא).

(ע"ב) 'צעירת הרגלים'. כתב רש"י: לפי שידיה קצרות וקטנות מרגליה. 'שמעתי מחכם אחד מארץ מערב שבא רש"י ז"ל בעצמו [בחזון לילה] לחכם אחד ואמר לו שכוונת דבריו לפי שידיה קצרים לפיכך צריכה היא לצער את רגליה להשוותם לידיה כדי לרוץ בשוה' (מתוך כסא רחמים להג"ר רחמים חורי. ע"ש).

'רשב"ג אומר: אף בספרים לא התירו שיכתבו אלא יונית. אמר רבי אבהו אמר רבי יוחנן: הלכה כרשב"ג...'. כן נקטו הפוסקים, שאסור לכתוב את התורה ללשון אחרת מלבד יונית [אלא שלשון יונית נשתבשה ונשתקעה מן העולם. רמב"ם תפלין א, יט].

וטעם איסור כתיבת ספרים בכל לשון, משום שאין זה מכבוד התורה להיכתב אלא בלשון הקדש שהיא המובחרת שבלשונות, ולשאר לשונות אין כח של 'תורה שבכתב' אלא דין תורה שבעל פה בלבד. [ואולם נראה שהאיסור לכתוב תורה שבעל פה (גטין ס:) אינו אמור על תרגום התורה שבכתב, הגם שיש לו דין 'תורה שבעל פה' כאמור].

וכשם שאסור לכתוב ספרים בשאר לשונות, כך אסור לקרוא בהם (כמבואר בשבת קטו ובראשונים). ואיסור הקריאה הוא משום שאינו כבוד לתורה בכתיבה זו, נמצא הקורא בו מחלל כבוד התורה בכך שמחזיק כתיבה בזויה ומשתמש בה.

'משמע מהא דאמר מגלה ט, א לר"י דהתירו יונית משום מעשה דתלמי המלך – דרשות ביד חכמים לקבוע כבוד התורה כפי אשר יורו עליהם מן השמים בקביעות כבודה, ובלבד שיהא הדבר קבוע לכל ישראל על פי בית דין של כל ישראל, ומה שיקבעו לכבודה הוא קבוע לעולם, ומי שיכתוב במה שאינה כבודה, לא הוקדש' (עפ"י חזון איש ס, ט).

בשפת אמת (בשבת קטו) משמע שאיסור הקריאה הוא כעין גדר וקנס חכמים, להרחיק האדם מן העבירה שלא יבוא לכתוב [ודלא כפי הנראה מדברי החזו"א שהוא איסור הנובע מעצם איסור הכתיבה, ושניהם איסור אחד הם – שמחזיק בכתיבה בזויה]. ויתכן שלפי טעמו אין איסור לנכרי לקרוא מתוכם שלא מצינו שגזרו חכמים עליהם להרחיקם מן העבירה [אם כי לא מן הנמנע שיקנסו חכמים גם את הנכרים. ע' יוסף דעת סנהדרין נו וע"ז נט.]. ואולם לפי החזו"א כשם שאסור להם לכתוב התורה בשאר לשונות, ואף בזמן הזה לא קיים אצלם ההתר ד'עת לעשות' (כמבואר בפוסקים), כך גם אסורים בקריאה.

ונראה שהשפ"א הולך לשיטתו במה שצידד (בשבת שם) לפרש שגם הסובר כתבי הקדש בשאר לשונות ניתנו ליקרות בהם, אסור לכתוב בשאר לשונות אלא שבדיעבד כשעבר וכתב לא אסרו את הקריאה, אבל לדברי החזו"א שאיסור קריאה נובע מעצם איסור כתיבה ושניהם איסור אחד הוא, בכך שמחזיק כתיבה בזויה, לא מסתבר לחדש שעה האוסרת כתיבה ומתרת קריאה.

וכתבו הראשונים (ע' בעל המאור ורא"ש שבת קטו ועוד): עתה שנתמעטו הלככות והשכחה מצויה, כבר התירו לכתוב כתבי הקדש בשאר לשונות שהעם מביין, וכן לכתוב תורה שבעל פה, משום 'עת לעשות לה' הפרו תורתך' (גטין ס).

וכתב הרמב"ן: לא התירו לתרגם ספרי הקודש לשאר לשונות אלא תרגום אונקלוס ויונתן. והר"ן (בשבת ס) חולק וסובר שאין חילוק בין תרגום יונתן לתרגום של אחד מן החכמים בשאר לשונות, וכמו שרבי סעדיה גאון תרגם התורה לערבית. וכן כל לשון שהעם מביין בו – מותר. וכן פסק בשלחן ערוך (שלה, יב). והחזו"ן-א"ש (או"ח ס, יג. וע' גם בדבריו בידים ח, ט) פירש דברי הרמב"ן, שודאי אינו חולק על כך שמוותר לכתוב תרגום של אחד החכמים, כל שאנו צריכים לתורתו, כשם שהותרה כתיבת שאר תורה שבעל פה משום 'עת לעשות לה'. וגם מה שהותר לכתוב תרגום אונקלוס, לא משום שאיננו מבינים לשון הקודש הותר אלא התורה שבעל-פה האצורה בתרגום אונקלוס, התירו לנו לכתבה משום 'עת לעשות'. והרמב"ן שאסר בשאר תרגומים לא דיבר אלא בהעתקות הדיוטות הבקיאיים בלשון בלבד, שאין התר לכתוב אותם כי לגביהם אין התר ד'עת לעשות'.

נראה לפרש סברת הר"ן שתמה על הרמב"ן ולא יישב דבריו באופן הנזכר – כי לדעתו גם תרגום מפי חכם בלשון ללא חידושי תורה שלו, יש להתיר משום 'עת לעשות לה' מפני שהרבה אנשים מבינים על ידי התרגום מלים סתומות שבמקרא שבלעדיו לא היו מבינים כהוגן.

עוד בענין תרגום התורה ושאר ספרי קודש – ע' בשו"ת אגרות משה יו"ד ח"ד לח.

– כתבו הפוסקים (ער"ן; או"ח שלה, יב): ספרים הכתובים בלשון שאין העם מבינים בו, אסור לכתבם ואסור להצילם בשבת מפני הדליקה.

ובחזו"ן א"ש (ס, יג) צדד שאין מצילים התרגומים אלא במקומם, שאז יש בהם משום 'עת לעשות', אבל במקום אחר שאין מבינים באותה לשון – אין מצילים.

ומצד הסברה היה מקום לומר שכיום שהגידות גבוהה והיישוב כולו כמקום אחד הוא, וספרים שנמצאים כאן למחר הם בקצה העולם, הרי גם אם יימצא הספר במקום שהעם אינם מבינים אותו לשון, מותר מפני שהן הספר הן האנשים היום כאן ולמחר במקום אחר וא"כ הכל ראויים להשתמש באותו ספר. ויתר על כן, אפילו נכתב במקום שאין מבינים בו, שמא ייחשב נכתב בהיתר כי אותו ספר עשוי לשמש את העם שבמקום אחר.

וכן יש להסתפק לפי מה שכתב הר"ן שם בשם הראב"ד (והובא בבאור הלכה סי' שלד) שלא התירו לכתוב בשאר לשון אלא למי שאינו מביין לשון הקדש, י"ל כיון שיש מקומות שהיהודים שם אינם מבינים אלא לעז, היא מותר עתה לכתוב בכל מקום לצורך אנשים הללו. [ובחזו"ן א"ש, י' יד] כתב שכל שאינו ספר שלם אין צריך לדקדק על לשון הקדש. ולפי"ז בספרי דפוס אין נפקותא בשאלה הנ"ל כי אינו נחשב כשלם].

והמגן-אברהם (שלד סק"ז) הביא משלטי הגבורים להסתפק אודות ספרים שלנו שנכתבו בלשון הכותים, והם אצלם – האם טעונים גניזה, או שמא כיון שלא הותר לכתוב אלא משום 'עת לעשות לה', להם מי התיר לכתוב, והרי הם כספרים שלא ניתנו ליכתב [שלדעת רבי מניחם במקום התורפה ואין טעונים גניזה]. ולכאורה ספקו לא אמור אלא בלשון כזו שאין ציבור מ"שאל המביין אותה, אבל אם יש מישראל שמבינים [אולי אפילו במקום אחר כנ"ל], הלא הותר לכתוב ולקרוא בו. או שמא י"ל שלהם לא הותר לכתוב בשום אופן, וממילא אסור לקרוא בהם לכל אדם. ע"ע פרטים נוספים בשבת קטו.

'מרובה בגדים' – נקרא כן על שם שהיה מתמנה לכהן גדול בלבישת שמונה הבגדים [ולא על ידי משיחה בשמן], שכל זמן שהיה הדיוט היה משמש בארבעה ועתה נתרבה בארבעה בגדים אחרים (רבנו חננאל).

*

מעשה ה'

'דבר שאין בכח אנוש לעשותו הטיל תלמי על שבעים ושנים הזקנים שיעשו. התורה הזו שכל דבריה נדרשים מ"ט פנים טהור ומ"ט פנים טמא, וכפטיש יפוצץ סלע – בלשון הקדש נתנה לישראל, והם יודעים לדרוש כל תבותיה, פסוקיה ואותיותיה בכל הפנים ובכל המשמעויות שהם מראים. ואילו כל מי שבא לתרגם התורה בלשון אחרת, לא ימצא בעולם שום לשון שדומה ללשון הקדש בהוראות המרובות של התבות ובנטייתיהן השונות, מה הוא עושה? מניח את כל אוצרות הדרוש והרמוז והסוד הגנוזים בתיבה זו, ותופס רק את הפשט שבה ואותו הוא מתרגם. נמצא שהמתרגם את התורה ללשון אחרת, הרי הוא כאילו מציג אותה ככלי ריק, ריקה מדרשותיה רמזיה וסודותיה שהם עיקרים בתורה, ואין לו אלא פשט בלבד. כמה קשה היא מלאכה זו על אהבי תורה ויודעי גדולתה!

ולפעמים, גם הפשט מראה פנים לכאן ולכאן, וזה אומר כך וזה אומר כך – באיזה יבחר? ואם רבים המתרגמים ואינם יושבים מכונסים יחדיו אלא כל אחד ואחד יושב לעצמו, קשה הדבר שבעתים; הרי שבחרתי אני בדרך זו, וחברי – יבחר בדרך אחרת; כיצד יכול אדם לירד לסוף דעתם של שבעים ושנים אנשים בדברים הרבה מאד של שיקול דעת והכרעה?

ועוד יש הרבה דברים בתורה שאם באת לפרשם כפשוטם, ימצאו בהם הגויים עילה לסלף כונה ולבעט בתורה, וצריך על כן להוסיף באור או לשנות מן התרגום הפשוט ולהעמיד דברים על כונתם בלבד. האיך יכולים שבעים ושנים חכמים עם דעות שונות לכון תמיד לדעה אחת?

אלמלי נחלקו פרושי הזקנים לדרכים הרבה – לדין אין זה פגם, לא בתורה ולא בחכמים המפרשים. שאנו אומרים: 'אלו ואלו דברי אלקים חיים' למה? לפי שא-ל דעות ה' והוא ברא את זה ונטע בו דעה זו, וגם ברא את השני ונטע בו דעה אחרת, והכל שלו. ואולם לגבי הגויים, כל דבר של מחלוקת בפרושי התורה – פגם הוא אצלם בתורה ובחכמים החולקים. שהם אומרים: 'כל מקום שיש מחלוקת – אין אמת', למה? לפי שהם מדמים את הצורה ליוצרה, וכשם שלא יתכן דבר והיפוכו באדם אחד, כך לדעתם אי אפשר דבר זה גם בבורא; –

כל שכן במעשה זה של תלמי שמעשיו ומנהגיו אתם, מוכיחים שרצה להכשילם ועלילה הוא מבקש למצוא מחלוקת בדבריהם ולנגח אותם אחר כך במחלוקת זו.

משום כך סיעום מן השמים לשבעים זקנים אלה סיוע גדול, ונתנה בכולם עצה אחת, עד שכוננו כולם לדעה אחת בכל דבר של ספק פרוש, נוסח ואפילו סגנון. כל כך למה? כדי לקים מקרא שכתוב שני רשעים שברת.

יום קשה

אותו יום שגמרו כל שבעים ושנים הזקנים לתרגם את התורה ליונית, יום ח' בטבת היה, והיה קשה יום זה לישראל מאד. ואם כי הכל ראו באותו היום גם את מעשה ה' כי נורא הוא, את כל אשר הוא עושה עם עמו ועם חכמיו ששומר את כל צעדיהם מלכד, והיה הדבר הזה לפלא בעיני הגויים וחכמיהם, אף על פי כן היה אותו היום קשה לישראל כיום שנעשה בו העגל. וכך היא לשון החכמים ב'מגילת תענית' על אותו המאורע:

'שמונה בטבת – נכתבה התורה יונית בימי תלמי המלך, והחשך בא לעולם שלשה ימים'. משל, למה הדבר דומה? לארי שניצוד וכלאוהו בסוגר. קודם שנכלא היו הכל יראים מפניו ובורחים, עכשיו הכל באים ומציצים בו ואומרים: היכן גבורתו של זה? כך התורה, כל זמן שהיא נתונה ביד ישראל ומתפרשת על ידי חכמי בלשונה, לשון הקדש, הכל חרדים מפניה ומתיראים להטיל בה דופי. אפילו בן נכר שחשקה נפשו בתורה, אף הוא לא היה לו מגע עם התורה עד שנכנס תחילה תחת כנפי השכינה ומדבר בלשון הקדש ומבין טעמי תורה. כיון שכלאו את התורה בתרגום יוני – כאילו נטלה יראתה ממנה, וכל הרוצה, בא ומציץ בה; וכל הרוצה לפגום, בא ופוגם.

ולפיכך דמו החכמים תרגום התורה ליונית, ליום שנעשה בו העגל, שכשם שהעגל לא היה בו ממש ועובדיו חשבוהו לממש, כך אין בתרגום מממשה של תורה, אף על פי כן, כל הגויים שרואים אותו מדמים בנפשם שכבר יודעים את התורה ואומרים על התרגום: זאת התורה, והרי כבר ידענוה.

וזה שאמרו חכמים: 'והחושך בא לעולם שלשה ימים' – אפשר שרמזו בכך, שעם חשכת היום הזה, יום ח' טבת, כבר נתמלאו שלשה ימים של חשכה שבאים רצופים בחדש זה, והם: שמיני, תשיעי ועשירי בטבת. (מספר התודעה ח"א פרק יב).

מקורות: מ"ט פנים לכאן ולכאן – ר' ילק"ש תהלים תרנח. כפטיש יפוצץ סלע – שבת פח; סנהדרין לד ועוד. 'אלו ואלו דא"ח' – עירובין יג; ור' חגיגה ג. יום קשה – סוף מגילת תענית; מסכת סופרים א. וע' תנחומא תשא לד; לקוטי מאמרים לר"צ הכהן, עמ' 238.

דף י

על בית חוניו והלכותיו – ראה בהרחבה במנחות קט.

'אמרו ליה: אמרת? אמר להו: לא'. אין כוונתו כפשוטו אלא כלומר לא אמרתי היום כי חזרתי בי (כסא רחמים).

'מנוחה זו שילה נחלה זו ירושלים'. מלבד המשמעות הפשוטה, ששילה היתה כמנוחה זמנית (כשלוש מאות ושבעים שנה), ואילו ירושלים נחלה קבועה וקיימת לעולם, יש מי שכתב לרמזו 'נחלה ומנוחה' בשמות המקומות; שילה לשון שלוחה, שאז הונח להם ושלחו במידת מה מן האויבים [וזהו שאמר יעקב עד כי יבא שילה – עד כי יבוא לעיר שלוותו]. ירושלים – לשון ירושה ונחלה, וגם לשון עיר שלום – על שם המנוחה הגמורה (עפ"י רד"צ הופמן ועוד). עוד בענין שילה וירושלים – ע' שם משמואל פרשת ראה תרע"ה.

[היוצא מבית הכנסת אל יפסיע פסיעה גסה. – הטעם מפני שנראה כמי שיוצא מן הטורח אל המנוחה, והוא הפך, שבית הכנסת הוא בית התפלה היא המנוחה, ויש לו לשמוח בשיבתו בה. וכן אמרו ז"ל 'כי לא באתם עד עתה אל המנוחה ואל הנחלה – מנוחה זה שילה נחלה זה ירושלים' הנה שהמקומות שהיו מקריבין בהם הקרבנות ומתפללין בהם, נקראים מנוחה ונחלה' (תלמיד רבנו יונה ברכות ג: בדפי הרי"ף)].